

TALABALARNING KASBIY SHAKLLANISHIDA KOMMUNIKATIV QOBILIYATINI TAKOMILLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING O'RNI

Dushayeva Nafisa Abdumutalibovna

Angren shahar 4-son texnikumi Aniq, tabiiy va ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrası mudiri, tarix va huquq fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada kreativ yondashuv asosida o'quvchilarning kommunikativ takomillashtirishda va pedagogik yo'nalish asosida kommunikativ nutq madaniyati, ta'lim-tarbiya jarayonida muloqat, yangicha qarashlarni shakllanishida o'qituvchining o'rni ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ, qobiliyat, kreativ, innovatsiya, ko'nikma, malaka, muvaffaqiyat, pedagogik mahorat.

O'zbekiston Respublikasi hukumati va Prezidenti olib borayotgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosatda mamlakat hayotining barcha jabhalarini tubdan rivojlantirishga, ayniqsa kelajak avlodning unib-o'sishi uchun barcha zaruriy shart-sharoitlar yaratishga muhim ahamiyat berilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning: "Yoshlarimiz mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", degan fikrlari mustaqil O'zbekiston kelajagi bo'lmish yoshlarni har tomonlama kamol topishiga berilayotgan e'tibordan darakdir. Yuqoridagi fikr mulohazalardan kelib chiqib, talabalarning kasbiy shakllanishida kommunikativ qobiliyatlarni takomillashtirishda muloqat texnikasidan foydalanish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanib kelmoqda.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ta'limiy va tarbiyaviy islohotlarning maqsadi- komil insonni shakllantirishdir. Bu borada pedagogik tizimdagi fanlarning ahamiyati kattadir. Shu jumladan, «Pedagogik mahorat» fanini o'qitishda talabalarda mustaqil va ijodiy fikrlashni rivojlantirish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. O'z-o'zidan ayonki, pedagogik mahorat fanidan dars beruvchi oliy maktab o'qituvchisi, kuchli mahorat egasi o'z kasbining ustasi bo'lishi bilan birga keng dunyoqarashli, ichki va tashqi madaniyati bir-birini to'ldiradigan hamda boy pedagogik, hayotiy tajribaga ega bo'lishi lozim. Chunki bo'lajak mutaxassis o'qituvchi shaxsi va uning kasbiy sifatlariga alohida e'tibor qaratadi.

Zamon talabi shundaki, o'quvchilar kompetentligining mavjud holatlarini va kommunikativ nutq madaniyatini rivojlantirish muhim omillardan biri sifatida qaralishi yetakchi funksiyalardan sanaladi. Bizga yaxshi ma'lumki, bir qator

pedagog olimlar o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini va nutq madaniyatiga oid muammolarni quyidagicha keltirib o'tmoqda:

- ta'lim muassasasi o'quvchilari nutq faoliyatining mohiyati to'g'risidagi masalalar;
- xalq pedagogik ta'limda o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirish borasidagi masalalar;
- kommunikatsiya va muloqat toifalarning o'zaro bog'liqligi masalasi.

Shu bilan birga «O'qituvchining nutq mahorati», «Pedagogik jarayonda e'tiqod va ishonirish», «O'qituvchining ta'lim jarayonidagi mahorati», «O'qituvchining tarbiyachilik mahorati», «Ota – onalar bilan ishlash mahorati» kabi mavzularni o'rganish chog'ida talaba–domla, o'qituvchi– o'quvchi, o'qituvchi – ota – ona, o'qituvchi – ma'muriyat kabi munosabatlarga xos bo'lgan o'zaro ta'sir, muomala, ularning yechimlari to'g'risida, munosabatlari to'g'risida daslabki ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi. Ana shunday sharoitda tajribali, ijodkor, izlanuvchan o'qituvchi o'z shogirdlarini ijodkorlik ishlariga keng jalb qilib, zamonaviy metod va usullar asosida o'quvchida qaror topayotgan shaxsiy sifatlar o'sib borishini o'rganib boradi. Olingan ilmiy ma'lumotlar bolani muayyan kasbga, mehnatga, oilaviy, hayotga tayyorlash imkoniyatlarini beradi. «O'qituvchi –talaba» hamkorligiga xos kasbiy mahorat qirralarini yanada oydinlashtiradi. O'zaro pedagogik ta'sirda o'qituvchining o'quvchilar bilan muomala madaniyati bolada intizom–madaniy xulq, boshlang'ich ko'nikma va malakalarining shakllanishi deb qabul qilish mumkin. Ma'lumki, ehtiyojlar rivojlanib faoliyat motivlariga aylanadi. Bu yerda aytmoqchi bo'lgan narsa intizom va madaniy xulq sifatlarining bola ehtiyoj motivlari sifati. Ular zaminida kelib chiqadigan muhim faoliyat turlari bilan bog'liqligidir. Bolalar bosqichma –bosqich emotsional – hissiy, ijtimoiy, o'quv, foydali ish, mehnat faoliyatlarini o'taydilar. Har bir ma'lum yoshda yuqorida zikr etilgan bir faoliyat turi muhim bo'ladi va bola shaxsi rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Bolalar dastlab faoliyat turi bilan shug'ullanishar ekan, natijalar samarali bo'lishi, xatti–harakatlar zarurligi, shuningdek, ushbu faoliyat jarayonida boshqa tengdoshlari, kattalar bilan to'g'ri shaxslararo munosabatlarning bog'liqligini amaliyotda o'zlashtirib oladi.

O'qituvchi o'quvchilari bilan shaxslararo intizom va madaniy xulq tarbiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchi tashqaridan turib ta'sir etish usullaridan emas, balki o'quvchining muhim faoliyati yaqin rivojlanish chegarasi bilan bog'liq bo'lgan ehtiyoj–motivlari tizimi maqsadlarini rivojlantirish uslublari asosida tarbiyalanuvchilar bilan hamkorlik qilish kerak. Bir so'z bilan aytganda, o'zaro munosabatlar va intizom madaniy xulq tashqaridan emas, ichkaridan, o'quvchilarning ehtiyoj – motivlar tizimiga asoslanib amalga oshirish lozim. Bu o'rinda o'zaro muomala madaniyati va munosabati va intizom, madaniy xulq tarbiyasini takomillashtirib borishda asos bo'ladigan qarama–qarshilik mavjud:

shaxs ruhiy sifatga ega bo'lganligi uchun unda shakllangan o'zaro munosabat, muomala, intizom, madaniy xulq darajasi borliqqa doimo to'g'ri kelavermaydi. Ikkinchidan esa, borliq taqozo etayotgan qoidalar doimo shaxs, moddiy, ma'naviy manfaatlariga mos bo'lavermaydi.

Yuqorida aytilgan fikrlarimizdan kelib chiqib, intizom va madaniy xulq tarbiyasiga quyidagicha ta'rif berilishini maqsadga muvofiq deb bilamiz: O'zaro munosabat va muomala madaniyati, intizom va madaniy xulq tarbiyasi—bu shaxsning o'ziga xos sifati bo'lib, o'quv qoidalari bajarilishidan o'quvchining faol ijodiy yondoshishda va shaxslararo muloqot munosabatlarida, ijtimoiy—ta'limiy natijalarga erishishda o'qituvchi bilan hamkorlik qilish tushuniladi. Shunday ekan axborotlar shiddati, kommunikativ qobiliyatlari, kreativ fikrlash va yangiliklar oqimi tobora kundalik hayotimizning ajralmas bo'lagiga aylanib bormoqda. Bu esa o'z o'rnida har bir shaxsdan fikriy yetuklikni, to'g'ri mushohada yurita olishni, kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishni texnologiyalashtirishdan foydalanish madaniyatini shakllantirishni taqozo etadi. Sog'lom fikr yurituvchi va ma'naviy jihatdan mukammal, aqlan yetuk, fikran teran, rivojlangan shaxsni tarbiyalash ta'limda yosh xususiyatlariga e'tiborli bo'lish, o'qitishda ta'limning barcha bo'g'inlararo aloqadorligini va shaxs ongi va ta'lim, fan va innovatsiya tafakkurida yangicha g'oya, tasavvurlarning shakllanishiga imkon beruvchi zamonaviy faol usullardan foydalanishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O'zbekiston, 2009. – 41-b.
2. O'zbekiston Respublikasi —Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. Toshkent sh., 2020 yil, 23 sentyabr', O'RQ-637-son (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 24.09.2020 y., 03/20/637/1313-son)
3. Mudrik A.V. Sotsial'naya pedagogika. – M.: Akademiya, 2003. –200 s.
4. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida o'quvchilarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: ped.fan. PhD.diss.– T., 2017. 158 b.
5. Hayitov O., Umarova N. Yoshlarda professional o'sishga intilishni rivojlantirishning nazariy-amaliy asoslari. – T.: “TURON-IQBOL”, 2011. – 128 b.
6. E. G'oziev Muloqot psixologiyasi. T.: Universitet, 2000 y
7. B. Xusanov, V. G'ulomov Muomala madaniyati Darslik – T.:“Iqtisod – Moliya” 2009 yil
8. Ta'lim vositasi asosida talabalarning muloqotlarini rivojlantirish. Ta'lim, fan va innovatsiya // 5-son, 2021. O.Po'latova
9. Bo'lajak o'qituvchilar kompetentligi va kommunikativ-nutq madaniyatini rivojlantirish. <https://journal.jspi.uz> › article ›. S.H.Mahmudovich.

